

OP SCHOOL LEER JE LEZEN EN NOG WAT KLEINE DINGETJES. *

“Hoe kwam het toch dat op Freie Waldorf Scholen er tot zo’n tien jaar geleden een onevenredig groot aantal kinderen was in klas twee, drie en soms ook vier die slecht of zelfs niet konden lezen? In het ‘oerleerplan’ van Caroline von Heydebrand en ook later in dat van Stockmeyer en nu ook in dat van Tobias Richter stond en staat toch duidelijk dat de kinderen aan het eind van de eerste klas datgene wat ze zelf onder woorden wilden brengen zelfstandig moeten kunnen schrijven? Dat daarbij niet op spelfouten gelet moet worden spreekt voor zich. Daarbij komt dat het ontcijferen door de kinderen van de lettertekens en het vormen van woorden, het decoderen, eigenlijk een eenvoudig klusje is. De meeste kinderen leren het in een mum van tijd. Het decoderen is niet moeilijk. Sommige leraren denken nog immer dat ‘het kunnen decoderen van een tekst’ het eigenlijke lezen is, maar dat is een misvatting. Lezen is veel meer dan decoderen....

Als Rudolf Steiner de leraren wakker maakt voor het fenomeen onderwijs te geven dat recht doet aan het temperament, de mate en de soort vitaliteit, van het kind en vervolgens ook zegt dat aan het leesonderwijs het schrijfonderwijs voorafgaat, geeft hij de leraren een instrument in handen waar tot op de huidige dag nog geen optimaal gebruik van wordt gemaakt in de lespraktijk van menige leraar. En misschien vinden wij daar wel het antwoord op de vraag die aan het begin van deze alinia werd gesteld.

Met deze inleiding is voldoende aangeduid om een boek te vullen. Hieronder wat samenvattingen van enkele hoofdstukken uit dat boek.

- Leraarafhankelijk en leraaronafhankelijk onderwijs bepalen hoe vrij een kindertemperament zich kan ontwikkelen.
- Ook het leesonderwijs kent zijn ‘Heilige Drievuldigheid’.
- Leescultuurvoorwaarden en de maatschappelijke ontwikkelingen.
- Welke disciplines zijn er zoal te onderscheiden wanneer wij alleen maar kijken naar het decoderende lezen.

Leraarafhankelijk en leraaronafhankelijk onderwijs bepalen hoe vrij een kindertemperament zich kan ontwikkelen.

Leraarafhankelijk onderwijs is onderwijs waar de leraar alles bepaalt. Er wordt frontaal lesgegeven, de kinderen maken de opdrachten die de leraar vooraf heeft bedacht, de kinderen mogen pas beginnen als de leraar het zegt, als de kinderen klaar zijn met het werk vragen zij aan de leraar wat zij moeten doen, alle kinderen krijgen dezelfde opdrachten, het uit de herinnering opschrijven van het verhaal dat de leraar gisteren heeft vertelt wordt ‘opstel’ genoemd, enzovoort.

Leraaronafhankelijk onderwijs is onderwijs waar de leraar er prijs op stelt dat de kinderen zelf oplossingen bedenken voor vraagstukken, de kinderen worden uitgedaagd voor de geleerde vaardigheden zelfstandig of in groepswerk toepassingen te vinden, er zijn kinderen die samen met de leraar andere kinderen helpen moeilijkheden te overwinnen in het werk of vaardigheden onder de knie te krijgen, er zijn vervolgoopdrachten voor de kinderen die klaar zijn met het werk, er wordt prijs op

gesteld als kinderen vanuit hun talent en temperament creatief met de gegevens van de leerstof om gaan, enzovoort.

Goed onderwijs is een mixture van goed gedoseerde leraarafhankelijkheid en leraaronafhankelijkheid. Anders gezegd: De leraar stuurt bewust op het geven van frontaal onderwijs en wanneer aan de kinderen ruimte wordt gegeven het eigen talent en temperament explorerend aan te wenden.

Hoe meer een leraar in staat is in zijn onderwijs leraaronafhankelijke elementen in te bouwen, hoe meer hij de mogelijkheid krijgt kinderen die extra aandacht behoeven te helpen, hij is immers niet meer als een Gulliver in dwergenland vastgebonden aan alle kinderen van de klas en dus in feite immobiel.

Ook het leesonderwijs kent zijn 'Heilige Drievuldigheid'.

Bij het lezen onderscheiden wij drie hoofdelementen:

- Het element waar het geschrevene wordt gelezen. Het visuele auditief maken.
- Het element waar het gehoorde door het kind wordt opgeschreven. Het dictaat dus. Het auditieve visueel maken.
- Het 'zelf gewilde' vrij op kunnen schrijven. Het opstel dus, of de brief.

Ik zal de waarde van deze drie elementen toelichten aan de hand van het kunnen lezen van muziekschrift.

Velen van ons hebben noten leren lezen. Bij de één ging dat wat vlotter dan bij de ander. Ook hebben velen van ons geleerd een gezongen eenstemmige melodie op te schrijven in noten met daarbij maat, ritme en voortekens; het muzikale dictaat. Dit vonden wij veel moeilijker dan het noten lezen. Notens lezen is een activiteit waarbij wij het schrift tot klank brengen en bij het muzikale dictaat brengen wij klank tot schrift. Van visueel naar auditief en van auditief naar visueel. Een ieder die zich deze twee disciplines heeft eigen gemaakt weet dat hij zich een vaardigheid heeft verworven om zelf eenvoudige melodietjes te componeren of te kunnen improviseren; een vaardigheid tot vrijheid. En dit op een zodanige wijze dat je op papier kunt vastleggen wat als fantasie je als het ware aan kwam waaien. Een melodietje zelf vrij improviseren kunnen de meesten van ons wel. Daar heb je de vaardigheid van het notens lezen en het muzikale dictaat niet voor nodig. Maar als het aankomt op herhaling van een muzikale inval of op het aan anderen aanleren van een muzikale idee is de vaardigheid van het schrijven wel noodzakelijk. Het kunnen opschrijven van het innerlijk zelf gehoorde leidt tot vrijheid. Muzikale vrijheid.

Terug naar het lezen. Wanneer een kind in staat is aan het eind van de eerste klas datgene op te schrijven wat het zichzelf voorneemt, dat kind maakt kennis met een vrijheid waarvan het de mogelijkheden nog nauwelijks beseft. Het is onze taak als leraar het kind van deze vrijheid te laten proeven. Dat is naar mijn mening bedoeld met de omschrijving van het onderwijsdoel voor het lezen in het leerplan van de eerste klas. Er zijn leraren die het bovenstaande van harte onderschrijven maar tegelijk menen dat die vrijheid en die creativiteit voor de eerste klas nog niet opgaat. Mijn antwoord is:

Met name in de eerste klas is het creatieve schrijven van belang. En dan niet eens aan het eind van de eerste maar direct na de introductie van de eerste letter.

“Kinderen, dit is de F van Fisch”, zegt dan de leraar als het letterbeeld tot de eigenlijke lettervorm wordt gebracht. “Zouden jullie kunnen lezen wat hier staat?”

F F F FFFFFFF F

“En nu geef ik een dictaat. Schrijf maar op: F F F FF FFF FFFF”

“En wie zou nu zelf eens een F-verhaaltje willen schrijven?”

Je ziet dat vanaf de eerste letter de drie hoofdelementen in het leesonderwijs hun plaats krijgen. Lezen, dictaat en zelfstandig creatief schrijven. Daardoor wordt het kind aangesproken om zelfstandig met het gegeven materiaal autonoom te werken. Deze uitdaging om autonoom met leerstof om te gaan is voor kinderen buitengewoon motiverend het versterkt de betrokkenheid van het kind met de inhoud van de lessen en zijn blik op de wereld.

En de euritmiste weet er ook van. Zij weet dat de kinderen de F geleerd hebben en zij zegt kin de euritmieles:”Wij gaan zeilen ieder in zijn eigen bootje. Ga maar rond door het lokaal. O, wat is het rustig, de wind waait nauwelijks fff.....ffffff.....fff. Maar wat is dat de wind steekt op. Houdt de schoot goed vast en let op je roer. FFF....FFFFFF...FF. Gelukkig het waren maar een paar vlagjes.”

En in de klas wordt een gedichtje geleerd:

Ik ben de wind ik waai gezwind

FFF...FFFF....FFF...FFF...

Luister luister hoe ik fluister

fffff...fff...fff...fff

In het riet, hoor je me niet?

FFFF....FFFF...FFFF...FFF!

En als de klas dan een weekje verder is kennen ze al vier medeklinkers. F, M, R, K en één klinker; de AA (In het Duits kan men beter zeggen de A; het enkele teken.). De kinderen staan in een kring en geven elkaar de hand. De klank AA wordt gezegd; de armen zwaaien wat naar voren de kinderen neigen ook wat naar voren en zeggen AAAAA, terwijl zij naar voren neigen met een stapje, wat buigen en de armen naar voren zwaaiend.

Voor het bord staat een leerling en wijst met een stok een medeklinker aan die op het bord geschreven staan. De klas zegt de medeklinker, niet geïsoleerd, maar verbonden met de AA. En omdat de kinderen elkaars handen vasthouden wordt het een klassengeheel. Kinderen die het intellectueel nog niet pakken worden in de stroom van de anderen meegenomen. “AAAAAMMMMMM”, zegt de klas.

Nu beweegt de klas achteruit, de armen zwaaien naar buiten, een stapje achterwaarts, een licht buigen achterover en er klinkt:”MMMMAAAA.”

Dan weer naar voren:”AAAAMMMM. Naar achteren:”MMMMAAAA.”

“MAMA”, roept opeens een kind door de klas. De betovering van het klankenspel krijgt plotseling de blikseminslag van de aardse betekenis. Het tastende, invoelende ademende AAAAAMMMMM, MMMAAA krijgt met MAMA, hoe lief en verheugd ook uitgesproken een geïncarneerde aardeklank.

De klas gaat door. Staand op de plaats draaien de kinderen met de armen en zeggen:” RRRRRR.” Dan weer een stapje naar voren: “AAAAMMMMM” en terug “MMMMMMMAAAAARRRRR.”

Tenslotte lijken het wel toverwoorden die door de kinderen worden uitgesproken: “KRRRRRAAAAMMMMMFFFFFFMMMMMAAARRRRRK.”

De klas krijgt een opdracht ga zelf eens woorden schrijven die je tegelijkertijd ook leest. De kinderen lezen later hun vondsten voor:

MMAAKAFFFF enzovoort.

Soms klinkt er in de klas een blijde herkenning als uit de klankstroom opeens een bestaand woord opduikt.

In een volgende periode een aantal maanden later als de kinderen veel meer letters kennen is het mogelijk de kinderen zelfstandig bekende gedichten te laten schrijven vanuit de herinnering. De kinderen hebben dan zo’n vers nog nooit op het bord zien staan. Aandacht wordt besteed aan het aantal regels en aan een enkel moeilijk woord. En dan gaan de kinderen aan de slag. Wat er ontstaat tart elke beschrijving. Het is alsof de kinderen alle woorden voor het eerst analytisch op de tong proeven als ware het een bijzondere wijn. Het is alsof de woorden voor het eerst ontstaan. Het is een nieuw scheppingsproces. En de resultaten zijn prachtig. Natuurlijk wordt absoluut met opzet geen spellingsonderwijs gegeven. De creatieve stroom heeft voorrang. In de tweede klas begint het spellingsonderwijs systematisch.

In de tijd dat de kinderen zelfstandig de eerste teksten leren schrijven worden natuurlijk ook op de beproefde Waldorfschool manier gekende versjes die op het bord geschreven worden geanalyseerd.

De leraar vraagt: ‘Zoek eens het langste woord op? Hoeveel letters? Wat is de eerste? En de laatste? Welke klank komt erin voor? Zeggen jullie die klank eens. Verbindt die klank eens met de letter er achter. Enzovoort.

Maar als de kinderen vanuit zichzelf realistische bestaande teksten weten op te schrijven dan komt de tijd voor de brieven aan oma en opa. En dan maar hopen dat oma en opa geen Filister zijn die hun kleinkind eens fijntjes de Deutsche Rechtschreibung zullen inpeperen. Nee, wij hopen op opa’s en oma’s die verheugd terugschrijven.

En dan het lezen van boeken in de eerste klas. Vraag aan de kinderen als zij al enkele letters kennen om de volgende dag eens een dik grote-mensenboek of een saaie krant willen meenemen. “Want wij gaan morgen kranten lezen en dikke boeken,” zegt de leraar.

En de volgende dag vraagt hij de kindren zich eens in hun meegebracht lectuur te verdiepen. “Wie kan mij vertellen wat je zoal gelezen hebt”, vraagt hij.

“Er staan veel MMM’s in en ook wel RRR’s, maar ik weet dat je ze ook klein kan schrijven rrrrr,” zegt één van de kinderen.

“Hier staat een dikke FFF, met allemaal kriebeltjes er omheen.”, zegt een ander.
(Frankfurter Allgemeine)

Enzovoort.

Het gaat erom dat de kinderen zelfstandig leren hun weg te vinden met de kennis die zij bezitten. Maar het gaat ook om het kind dicht bij de scheppingsprocessen te brengen. Zo kan kunstzinnig onderwijs eruit zien.

Leescultuurvoorwaarden en de maatschappelijke ontwikkelingen.

Lezen is niet alleen decoderen werd hierboven al een aantal keren gezegd. Lezen is met name ‘weten wat er staat’, ‘weten wat er niet staat’, ‘weten wat je met een tekst kunt doen’, ‘plezier, ontroering’, ‘engagement ontlenen aan maat en ritme, het klankenspel, de medeklinkerspanning, de poëzie, de inhoud van een tekst’. Lezen is ook genieten van de geur van het gedrukte woord, de geur van het boek, het door de vingers laten glijden van de bladzijden van een goed ingebonden boek. Lezen is weten wat een krant is en wat daar in staat (Sportverslagen, reclame voor lekkere worsten, het weerbericht, de aandelenkoersen, een stripverhaal, wereldnieuws, onzin, tv-programma’s enzovoort). Lezen is het verschil kunnen zien en benoemen tussen een prentenboek en een saai grijs ‘grote-mensenboek’. Lezen is weten dat er boeken zijn waar je informatie over telefoonnummers in kunt opzoeken en dat die boeken een heel eigen uiterlijk hebben. Kortom lezen is veel meer dan het kunnen decoderen. En wat het ongelooflijke is; de meeste kinderen kunnen dat al voordat zij naar school gaan. Een kleuter weet dat in dat mooie grote platte kleurige karton met slappe blaadjes een echt verhaal op een wonderlijke wijze is vastgelegd, vader en moeder lezen er dagelijks uit voor.

Kinderen die op school leren lezen weten waarom dat is en ook waar het in het dagelijkse leven voorkomt. De kinderen weten meer van lezen dan wij denken. Daarbij vergeleken is het decoderen maar een kleinigheid, vooral als wij weten dat de meeste kinderen hun naam al kunnen schrijven.

Maar...er is een vreemde ontwikkeling gaande in onze cultuur. Er zijn kinderen die de zingeving van het lezen niet of nauwelijks meer kennen. Zij weten niet wat een krant is, een boek, of de bedoeling van een tekst. Zij missen een massa voorkennis die vroeger alle kinderen zonder dat zij er ooit les in hadden gehad van zichzelf de school indroegen. Verder zijn er kinderen die geen interesse meer tonen voor het lezen. Zij horen liever het gesproken woord via tv-beelden. Het is deze ontwikkeling die ons als Waldorfleraren wakker moet maken voor het verzorgen van het activeren van de leesvoorwaarden, de leesvoorkennis. Want als wij denken dat lezen alleen decoderen is zullen wij meer en meer kinderen in de klas krijgen die niet weten en begrijpen waar de leraar het over heeft. Aangezien Waldorfscholen voor de meeste ouders een bewuste keuze is zullen wij nog niet zo snel die maatschappelijke cultuurfenomenen die

in het overige onderwijs al een rol beginnen te spelen in onze klas aantreffen. Maar hij is er en hij komt ook in onze scholen.

Slechts het kunstzinnige creatieve onderwijs kan de kinderen verder helpen. En met kunstzinnigheid is niet alleen gemeend dat de leraar creatieve oplossingen moet vinden. De kinderen moeten geactiveerd worden creatief autonoom en explorerend te zijn.

*Uitspraak van Jacques P.Thijsse onderwijzer/schrijver uit de jaren tussen de twee wereldoorlogen.